

PREGLEDNI ZNANSTVENI RAD

RIMSKI TEMELJI ZAŠTITE POSLOVNE TAJNE

**dr. sc. Katarina Sokić, Jelena Uzelac, dipl. iur.,
Blaženka Deanović, struč. spec. oec.**

SAŽETAK: Od samih početaka razvoja filozofske, pravne i ekonomske misli, mislioci, teoretičari i praktičari u centar izučavanja i bavljenja postavljali su čovjeka kao, kako ga je još Aristotel opisao, društveno biće (zoon politikon). Filozofija je kao znanost tako propitivala postojanje čovjeka u svijetu, njegov bitak i svrhu. Predmet od interesa pravne znanosti bio je kako što efikasnije usmjeriti, urediti pa i ograničiti ponašanje subjekata (fizičkih i pravnih osoba) kroz sustav pravnih normi, dok je objekt izučavanja ekonomije odnos društvenih zajednica koje se nalaze na određenom stupnju razvoja prema prirodi, članovima te zajednice, radu, proizvodnji, privređivanju i općenito razvoju gospodarskih odnosa. Međutim, novo doba, dovodi do bitnih promjena u ovoj konstelaciji. Iako čovjek još uvijek ostaje u središtu interesa, pojavljuje se i jedan novi pojam, a to je informacija. Informacija postaje ključ uspjeha odnosno neuspjeha, ona vodi do društvenog položaja, slave, materijalnog blagostanja, moći i ugleda u društvu. Prije stotinjak godina, u društvu koje znanstvenici nazivaju industrijskim, strateški izvor prihoda bio je kapital, dok je danas u društvu koje se naziva informatičkim, strateški izvor postala informacija.¹ Upravo zbog takvog značaja informacije u suvremenom svijetu, pojavila se potreba da se informaciju adekvatno zaštititi. U tom smislu, u 19., a osobito u 20. stoljeću počinje se razvijati nova pravna grana, a to je pravo intelektualnog vlasništva koje se bavi različitim aspektima zaštite stvaratelja intelektualnih tvorevina kao što su zaštita prava autora, izumitelja, zaštita industrijskih uzoraka i modela, zaštitnih znakova i poslovne tajne. U nastavku ovoga rada, autorice će se baviti upravo poslovnom tajnom, njenom zaštitom te povijesnim razvojem te zaštite.

Ključne riječi: *informacija, poslovna tajna, obveza čuvanja poslovne tajne, zaštita, actio servi corrupti*

JEL: K15, K19, K20

¹ Naisbitt, John, Megatrendovi, Novi svijet, Globus, Zagreb, 1985., str. 22.

UVOD

U svakodnevnom životu izraz tajna koristi se da bi se definiralo određeni podatak (informaciju) koji nije poznat drugima, užoj ili široj javnosti. Tako shvaćena tajna ne mora nužno biti podatak koji je važan odnosno podatak koji je od značaja za širu društvenu zajednicu. To može biti informacija koja je od subjektivnog značaja i koja nema neki stvarni utjecaj na odnose u društvu. Osim ovog svakodnevnog, šireg poimanja pojma tajne, postoji definicija tajne u užem odnosno pravnom smislu. U pravnom smislu, tajna predstavlja podatak koji je zakonom, drugim propisom, općim aktom ili drugim aktom nadležnog tijela donesenim na temelju zakona, određen tajnim.² Kao što je već naprijed navedeno, posjedovanje informacije, a osobito informacije koja je tajna, u današnjem društvu predstavlja izvor moći i uspjeha. U tom smislu doista, u suvremenom svijetu, svjedočimo ostvarenju proročanske izjave Francisa Bacona: „Znanje je moć“. Novi izvor moći u informatičkom društvu stoga nije novac u rukama nekolicine, nego informacija u rukama većine.³ Pritom, valja s osobitom pažnjom voditi računa o tome da u okruženju ne dođe do svojevrsnog informacijskog zagađenja koje je posljedica dostupnosti informacijske tehnologije, a koje dovodi do prevelikog širenja nekontroliranih i neorganiziranih informacija te konfuzije i kontaminacije onih informacija koje su društvenoj zajednici korisne i vrijedne. I upravo u tom dijelu, kao nadogradnja društvenim odnosima, na scenu stupa pravna regulativa. Zakonodavac kao i drugi adresanti od kojih se to u datom trenutku očekuje, dužni su stvoriti skup pravnih normi kojima bi se reguliralo područje stvaranja, kolanja, korištenja i obveze čuvanja tajnosti određenih informacija. Suvremeni pravni poretki tako predviđaju obvezu čuvanja kao tajne svih podataka koje je jedna osoba saznala o drugoj tijekom trajanja pravnog odnosa ili u obavljanju svoga poziva.⁴ Tajna može biti državna, vojna, službena, profesionalna i poslovna. Odavanje tajne može, a u pravilu to se redovito i događa, dovesti do povrede javnih ili privatnih interesa, nastanka materijalne i/ili nematerijalne štete, a oštećena strana pritom ima pravo na popravlanje nastale štete sukladno općim pravilima obveznog prava, zahtijevati zabranu budućih štetnih radnji te temeljem kondicijskog zahtjeva zahtijevati povrat stečenog bez osnove. Navedni oblici zaštite povrijeđenog interesa građanskopravne su prirode. Osim kroz građansko pravo, obveza čuvanja tajne štiti se i putem raznih oblika stegovnih postupaka kao i putem odredbi Kaznenog zakona i Zakona o kaznenom postupku. U nastavku ovoga rada, a držeći se znanstvenog područja i polja kojim se bavi, autorice će se ograničiti na pitanje zaštite poslovne tajne.

Poslovnu tajnu predstavljaju podatci koji su kao poslovna tajna određeni zakonom, drugim propisom ili općim aktom trgovačkog društva, ustanove ili druge pravne osobe, a koji predstavljaju proizvodnu tajnu, rezultate istraživačkog ili konstrukcijskog rada te dru-

² Zlatović, Dragan, Pravo intelektualnog vlasništva u suvremenom digitalnom okruženju, Propisi.hr, časopis za pravnu praksu, 3/2009, str. 112.

³ Naisbitt, J., Megatrendovi, str. 23.

⁴ Pravni leksikon, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2009., str. 184.

ge podatke zbog čijeg bi priopćavanja neovlaštenoj osobi mogle nastupiti štetne posljedice za njezine gospodarske interese.⁵⁶ Ovako široko postavljena i otvorena definicija poslovne tajne, koja samo navodi što primjerice može predstavljati poslovnu tajnu ali ne navodi taksativno sve situacije već omogućava da se popis nadopuni i prilagodi potrebama konkretnog slučaja omogućava da poslovna tajna u praksi može predstavljati formule, obrasce postupanja, uređaj ili skup informacija što se koristi u poslovanju, formulare, odnosno sve ono što omogućava prednost pred konkurencijom na način da predstavlja takvu informaciju koja nije poznata stručnoj javnosti i koja koristi svom nositelju i koju nositelj pokušava u razumnim okvirima sačuvati kroz zakonske i podzakonske akte (ugovore o radu ili ugovore o obvezi čuvanja poslovne tajne, izjave o obvezi čuvanja poslovne tajne, pravilnike i sl.).

Iako je većina modernih pravnih sustava pitanje zaštite poslovne tajne uredila pravnim propisima donesenim u 19. i 20. st., pogrešno je iz toga zaključiti da određeni aspekti zaštite poslovne tajne nisu postojali i u ranijim periodima. O problematici zaštite primitivnih oblika poslovnih tajni vodilo se računa već od samih početaka razvoja uređene razmjene dobara i usluga. Zanimljivo je stoga stajalište Marka C. Suchmana koji ističe kako je svojevrsan oblik zaštite poslovne tajne postojao i u najranijim zajednicama gdje se poslovne tajne nisu mogle štititi pisanim zakonima koje bi odobravala legitimna vlast pa su se zato na svojstven način štitile od kopiranja i širenja informacija štitile kompleksnim magijskim ritualima. Takvi su se duhovno-magijski rituali obavljali kod posebno zaduženih magova koji bi uz naplatu nizom svojstvenih formula i postupaka zaštitili poslovnu tajnu.⁷

Međutim, koliko god daleka povijest bila zanimljiva pravno, povijesno i antropološki, autorice će se u nastavku, a osobito u posebnoj poglavlju koje će uslijediti nakon izlaganja o osnovama zaštite poslovne tajne u Republici Hrvatskoj, ograničiti na razmatranje ideja proizašlih iz pravne misli perioda puno bližeg i daleko relevantnijeg suvremenom pravnom uređenju, a to je rimsko pravo. Iako mnogi povjesničari prava i pravni stručnjaci tvrde kako do srednjeg vijeka⁸ nije postojao nikakav oblik zaštite intelektualnog

⁵ Zlatović, D., *Pravo intelektualnog vlasništva ...*, str. 112., Vojković, Goran, *Tajnost podataka, Pravno okružje poslovanja*, Mate, Zagreb, 2010., str.401., *Zakon o zaštiti tajnosti podataka*, NN 108/96 i 79/07, čl. 19.

⁶ Mišljenje je autorice da je u prenesenom citatu došlo do očite tiskarske omaške. Naime, odavanje poslovne tajne neovlaštenoj osobi ne može dovesti do nastupanja štetne posljedice za gospodarske interese poslovne tajne jer je ona u ovom pravnom odnosu objekt, dok interese mogu imati samo subjekti. Stoga bi bilo primjerenije kazati da priopćavanje poslovne tajne neovlaštenoj osobi dovodi do nastupa štetnih posljedica za gospodarske interese nositelja, imatelja, ovlaštenika poslovne tajne.

⁷ Mark C. Suchman, *Invention and Ritual: Notes on the Interrelation of Magic and Intellectual Property in Preiterate Societies*, (1989), KingHall: http://students.law.ucdavis.edu/IP/ip_news/posts/tradeseccretlawpt1.html, pristupljeno: 05.12.2018.

⁸ Začetnikom razvoja prava intelektualnog vlasništva samatra se Bartolus de Sassoferrato (*De insigniis et armis*), postglosator koji je djelovao u 14. st. Bartolus se u proučavanju prava okreće praksi i pokušava

vlasništva 1929. godine cijenjeni američki pravnik Arthur Schiller⁹ u časopisu *Columbia Law Review* objavljuje rad u kojem iznosi kako današnje pravo intelektualnog vlasništva, a osobito zaštita poslovne tajne ima svoje korijene u rimskoj pretorskoj tužbi *actio servi corrupti*. Schillerova ideja, iako vrlo zanimljiva i poticajna za razmišljanje, sve do 1996. godine ostala je nepravredno zanemarena. 1996. godine Alan Watson¹⁰, također jedan od poznatih američkih stručnjaka za rimsko pravo pokušava opovrgnuti teze koje je davne 1929. postavio A. Schiller. Mišljenje je autora ovoga rada da Watson u tome nije uspio. Na temelju nekoliko različitih znanstvenih metoda, a ponajprije metode analize sadržaja, eksplikativne analize te historijske metode, autorice će proučavanjem tvrdnji obaju spomenutih autora te dostupnih tekstova rimskih pravnika nastojati dokazati kako rimska *actio servi corrupti* doista predstavlja temelj razvoja zaštite poslovne tajne.

1. RAZMATRANJE O ZAŠTITI POSLOVNE TAJNE U SUVREMENOM PRAVNOM PORETKU RH

1.1. Pojam poslovne tajne

Pod pojmom poslovne tajne podrazumijeva se podatak (informacija) koji je kao takav određen ili zakonom ili aktom nadležnog tijela, a predstavlja podatak koji je značajan za svojeg nositelja (imatelja) i koji za njega predstavlja konkurentsku prednost na tržištu određene vrste i kojeg on zbog toga ima pravo i interes zaštititi. U skladu s ovakvim shvaćanjem moguće je zaključiti kako poslovna tajna općenito obuhvaća dvije vrste podataka:

- podatci kojima svojstvo poslovne tajne daje zakon ili drugi preavni propis;
- podatci koji se smatraju poslovnom tajnom po odluci nadležnog organa.¹¹

Poslovna tajna kao kategorija vezana za tržišne (gospodarske) odnose, nije stalna i nepromjenjiva kategorija. Kako se mijenjaju društveni odnosi uz koje se ona veže, tako se mijenja i njezin sadržaj te sadržaj njezine zaštite. Odnosno, informacija koja se u datom trenutku smatra poslovnom tajnom i koja podliježe zaštiti, protekom vremena to više ne mora biti ili ne mora biti tajna u tom istom opsegu. Primjerice, poslovni subjekti kao tajnu često štite obrasce dokumenata koje koriste u poslovanju. Ali ukoliko dođe do osmišljavanja boljeg (kvalitetnijeg) obrasca, gubi se potreba za tajnošću i zaštitom stare verzije.

pronaći pravne norme koje bi bile primjerene društvu kasnog srednjeg vijeka, a koje bi opet zadržale i autoritet carskoga prava. Više o tome u: Stein, Peter, *Rimsko pravo i Europa, Povijest jedne pravne kulture*, Golden marketing, tehnička knjiga, Zagreb, 2007., str. 80.

⁹ Schiller, Arthur, *Trade Secrets and the Roman Law: The Actio Servi Corrupti*, *Columbia Law review*, 30 (1930), str. 837.- 845.

¹⁰ Watson, Alan, *Trade Secrets and Roman Law: The Myth Exploded*, http://digitalcommons.law.uga.edu/fac_artchop/476 , pristupljeno: 12. 03. 2019.

¹¹ Zlatović, D., *Pravo intelektualnog vlasništva ...*, str. 113.

Općim se aktom ne može odrediti da se svi podaci koji se odnose na poslovanje pravne osobe smatraju poslovnom tajnom, niti se poslovnom tajnom mogu odrediti podaci čije priopćavanje nije razložno protivno interesima te pravne osobe.¹² Poslovnom se tajnom ne mogu odrediti podaci koji su od značenja za poslovno povezivanje pravnih osoba, niti podaci koji se odnose na zaštićeno tehničko unapređenje, otkriće ili pronalazak.¹³ Također, zanimljivo je ovdje istaknuti i to da se prema odredbama Zakona o obveznim odnosima¹⁴ poslova tajna tretira kao jedno od prava osobnosti koja pripadaju pravnim osobama pa tako zakonodavac ističe kako „pravna osoba ima sva navedena prava osobnosti, osim onih vezanih uz biološku bit fizičke osobe, a osobito pravo na ugled i dobar glas, čast, ime, odnosno tvrtku, poslovnu tajnu, slobodu privređivanja i dr.“ Međutim, Ustav Republike Hrvatske¹⁵, kao temeljni pravni akt poslovnu tajnu ne svrstava u skupinu ustavom zajamčenih temeljnih prava i sloboda pa čak ju ne spominje niti kao jedno od gospodarskih prava što bi možda bilo logično. Ustav govori o poslovnoj tajni jedino u članku 120. gdje se poslovna tajna odnosno obveza čuvanja poslovne tajne spominje kao razlog za isključenje javnosti iz cijele sudske rasprave ili njezina dijela. Ovakav nesklad između Ustava s jedne strane i ZOO-a koji poslovnu tajnu tretira kao pravo osobnosti dovodi u praksi do toga da se često postavlja pitanje može li se zbog povrede obveze čuvanja poslovne tajne podnijeti ustavna tužba.

1.2. Zakonski izvori

U pravnom poretku Republike Hrvatske, poslovna tajna uređena je i zaštićena odredbama nekoliko različitih zakona iz oblasti privatnog ali i javnog prava. Prije svega, poslovnu tajnu definira i uređuje Zakon o zaštiti tajnosti podataka.¹⁶ Spomenuti zakon definira poslovnu tajnu kako je već naprijed navedeno, zatim određuje tko je sve dužan čuvati poslovnu tajnu, tko podatke koji su klasificirani kao poslovna tajna smije priopćavati i pod kojim uvjetima te koji postupci se neće smatrati povredom obveze čuvanja poslovne tajne. Osim Zakona o zaštiti tajnosti podataka o obvezi čuvanja poslovne tajne govori i Zakon o obveznim odnosima. ZOO se problematikom poslovne tajne ne bavi direktno, već indirektno kroz niz obveznopравnih instituta kao što su obveza čuvanja predmeta licencije u tajnosti, obveze zastupnika kod ugovora o zastupanju, obveze organizatora putovanja kod ugovora o organiziranju putovanja, obvezu banaka da kao tajne čuvaju podatke o svojim klijentima te kroz institut predugovorne odgovornosti za štetu. U odredmana ZOO-a

¹² Zakon o zaštiti tajnosti podataka, NN 108/96 i 79/07, čl. 19. st. 2

¹³ Ibid., čl. 19. st. 3.

¹⁴ Zakon o obveznim odnosima, NN 35/05, 41/08, 125/11, u nastavku teksta: ZOO, čl. 19. st. 3.

¹⁵ Ustav Republike Hrvatske, NN NN 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14, u nastavku teksta: Ustav

¹⁶ Zakon o zaštiti tajnosti podataka stupio je na snagu 31. 12. 1996. godine, a prestao je važiti 06. 08. 2007. Odnosno danom stupanja na snagu Zakona o tajnosti podataka. Međutim, tim datumom nije prestao važiti čitav zakon. Na snazi su i dalje ostale, odnosno primijenjuju se, odredbe glave 8.i 9. koje reguliraju problematiku poslovne i profesionalne tajne jer novi Zakon o tajnosti podataka tu materiju ne uređuje.

obveza čuvanja poslovne tajne često se isprepliće s obvezom čuvanja profesionalne tajne koja se definira kao podatak/podatci o osobnom ili obiteljskom životu stranaka koje saznanju svećenici, odvjetnici, zdravstveni i socijalni djelatnici, i druge službene osobe u obavljanju svog poziva.¹⁷ Nadalje, o poslovnoj tajni govori i Zakon o trgovačkim društvima¹⁸ koji definira odavanje poslovne tajne kao nepošteno trgovanje. Instituta poslovne tajne dotiče se i Zakon o radu¹⁹ gdje se povreda obveze čuvanja poslovne tajne shvaća kao disciplinski prekršaj koji može dovesti do izvanrednog otkazivanja ugovora o radu. Smatra se u praksi da je zapravo osnovna svrha čuvanja poslovne tajne u radnom odnosu zaštita sigurnosti poslovanja poslodavca.²⁰ Kazneni zakon²¹ definira poslovnu tajnu, a njezino odavanje smatra kaznenim djelom i propisuje kaznu. Osim spomenutih zakona, valja spomenuti još i Zakon o tajnosti podataka²², Zakon o informacijskoj sigurnosti²³ te Zakon o pravu na pristup informacijama²⁴.

1.3. Obveza čuvanja poslovne

Obveza čuvanja poslovne tajne javlja se kao bitan element poslovnih odnosa i svaki sudionik dužan je čuvati podatke koje je saznao, a koji predstavljaju poslovnu tajnu bez obzira na način saznanja. Odredbama Zakona o zaštiti tajnosti podataka propisano je da je pravna osoba dužna čuvati kao tajnu podatke:

- 1) koje je kao poslovnu tajnu saznala od drugih pravnih osoba,
- 2) koji se odnose na poslove što ih pravna osoba obavlja za potrebe oružanih snaga, redarstvenih vlasti Republike Hrvatske ili drugih javnih tijela, ako su zaštićeni odgovarajućim stupnjem tajnosti,
- 3) podatke koji sadrže ponude na natječaj ili dražbu – do objavljivanja rezultata natječaja odnosno dražbe,
- 4) podatke koji su zakonom, drugim propisom ili općim aktom doneseni na temelju zakona utvrđeni tajnim podacima od posebnog gospodarskog značenja.²⁵

Međutim, temeljem odredbe članka 20., koja govori o obvezi pravnih osoba, pogrešno bi se moglo zaključiti da fizičke osobe nisu u obvezi čuvati podatke koji se smatraju

¹⁷ Zakon o zaštiti tajnosti podataka, čl. 27.

¹⁸ Zakon o trgovačkim društvima, NN 111/93, 34/99, 121/99, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 152/11, 111/12, 144/12, 68/13 i 110/15

¹⁹ Zakon o radu, NN 93/14

²⁰ Sarić, Ivan, Odavanje poslovne tajne kao razlog za otkaz, dostupno na: <http://www.poslovni.hr/tips-and-tricks/evo-sto-zakon-propisuje-u-slucaju-odavanja-poslovne-tajne-222897> pristupljeno: 05. 01. 2016.

²¹ Kazneni zakon, NN 125/11, 144/12, 56/15 i 61/15

²² Zakon o tajnosti podataka, NN 79/07 i 86/12

²³ Zakon o informacijskoj sigurnosti, NN 79/07

²⁴ Zakon o pravu na pristup informacijama, NN 25/13 i 85/15

²⁵ Članak 20.

poslovnom tajnom. Za razliku od Zakona o zaštiti tajnosti podataka, Zakon o obveznim odnosima o obvezi čuvanja poslovne tajne govori u kontekstu predugovorne odgovornosti za štetu i postupanja suprotno načelu savjesnosti i poštenja. Tako u članku 251. st. 4. stoji: „Ako je jedna strana u pregovorima dala drugoj strani povjerljive obavijesti ili joj omogućila da dođe do njih, druga ih strana, ako nije drukčije ugovoreno, ne smije učiniti dostupnim trećima niti ih koristiti za svoje interese, bez obzira je li naknadno ugovor sklopljen ili nije.“

Do sada spomenuti zakoni dio su privatnog prava i zaštita koju pružaju uglavnom se ostvaruje kroz civilni (parnični postupak), međutim uz to, obveza čuvanja poslovne tajne predmet je reguliranja i u sferi javnog prava.

Tako je obveza čuvanja poslovne tajne uređena i odredbama Kaznenog zakona koji u članku 262. Odavanje i neovlašteno pribavljanje poslovne tajne propisuje da kazneno djelo čini onaj tko drugome neovlašteno priopći, preda ili na drugi način učini dostupnima tajne podatke koji predstavljaju poslovnu tajnu kao i onaj tko pribavlja takve podatke s ciljem da ih preda neovlaštenoj osobi. Propisana sankcija za ovo kazneno djelo je kazna zatvora do tri godine. Težim oblikom ovog kaznenog djela, tzv. kvalificiranim oblikom smatra se djelo čijim počinjenjem je počinitelj pribavio znatnu imovinsku korist. Propisana sankcija za ovaj oblik je zatvorska kazna u trajanju od šest mjeseci do pet godina. Kazneni postupak za djelo odavanja i neovlaštenog pribavljanja poslovne tajne pokreće se po prijedlogu.

1.4. Načini zaštite poslovne tajne

U suvremenim pravnim poretcima kontinentalne Europe i državama common law pravnih sustava zaštita poslovne tajne obuhvaća čitav niz doktrina ugovornog i odštetnog prava. U pravnom poretku Republike Hrvatske, poslovna tajna u nekim je slučajevima zaštićena zakonom (npr. ZOO ili ZZTP), ali u praksi su česti i načini zaštite koji su se razvili kao dio autonomnog prava. U tom smislu, najčešći načini zaštite povjerljivih podataka pa tako i poslovne tajne su potpisivanje izjave o obvezi čuvanja tajnih podataka, donošenje posebnih pravilnika te sklapanje takozvanih ugovora o tajnosti podataka (ili NDA)²⁶

Izjava o obvezi čuvanja tajnih podataka je očitovanje volje dano u pisanom obliku kojim jedan od sudionika poslovnih, pravnih ili drugih odnosa preuzima na sebe obvezu da će kao tajne čuvati podatke drugih subjekata za koje sazna u obavljanju svog posla ili u interakciji koja proizlazi i vezana je za spomenuti odnos te da se obvezuje popraviti štetu ukoliko postupi protivno izjavi i tajne podatke učini dostupnima trećim neovlaštenim osobama.

²⁶ Kratica NDA dolazi od engl. non-disclosure agreement (NDA), poznat i kao confidentiality agreement (CA), confidential disclosure agreement (CDA), proprietary information agreement (PIA), or secrecy agreement (SA).

Pravilnik o obvezi čuvanja poslovne tajne je opći akt pravnih osoba koji uređuje dužnosti čuvanja poslovne i profesionalne tajne, podatke koji se smatraju poslovnom i profesionalnom tajnom, dužnost čuvanja tajnih podataka, ovlasti za priopćavanje tajne, zaštitu i postupanje s tajnim podacima te druge okolnosti od interesa za čuvanje tajnosti podataka. Pravilnikom se najčešće regulira obveza čuvanja povjerljivih podataka u odnosu radnika i poslodavaca te naručitelja i izvođača kod angažmana temeljem ugovora o djelu ili ugovora o autorskom djelu.

Kao najbolji način zaštite tajnih podataka u angloameričkoj praksi se razvio, a njegova se primjena proširila i u države kontinentalnoeuropskog pravnog kruga, NDA. NDA su ugovori za utvrđivanje uvjeta pod kojima jedna strana (pružatelj informacije) u povjerenju otkriva informacije drugoj osobi (primatelj informacije). Ovisno o broju strana koje dijele informacije, NDA može biti "jednosmjernan" (jednostran), tako da jedna strana pruža informacije, a druga strana prima informacije, ili "dvosmjernan" (dvostran), kad postoji razotkrivanje informacija od obje strane.²⁷ NDA se najčešće koristi prije bilo kakve razmjenjene informacija odnosno prije ulaska u fazu pregovora koja prethodi sklapanju glavnog ugovora (primjerice ugovora o licenci, konzorcijskih ugovora, ugovora o radu...). Prilikom sklapanja NDA potrebno je u obzir uzeti sve bitne parametre, a osobito određenje podataka koji se žele zaštititi od javnosti, način korištenja dostupnih povjerljivih podataka te način eventualne distribucije, određenje rokova unutar kojih postoji obveza čuvanja tajnosti podataka te odabir prava koje će se primjenjivati u slučaju povrede obveze i nadležnost tijela za rješavanje sporova (suda, arbitraže, institucije za mirenje...). Sklapanje NDA je neophodno za pravilnu zaštitu povjerljivih informacija, ali se moraju poduzeti i drugi koraci. Mjere sigurnosti koje uključuju fizička ograničenja (npr. zaključavanja dokumenata, održavanje dnevnika) i elektronska ograničenja (npr. pomoću lozinke, blokirajući korištenje USB diskova) samo su neki primjeri koraka koje organizacija treba poduzeti kako bi se osigurala dobra zaštita i upravljanje povjerljivim informacijama.²⁸

2. ZAŠTITA POSLOVNE TAJNE U RIMSKOM PRAVU – PRAVNO-POVIJESNA ČINJENICA ILI MIT

U suvremenim pravnim poretcima, kako onima koji se temelje na kontinentalnoeuropskoj pravnoj tradiciji, tako i onima koji pripadaju common law praksi, teško da se može pronaći pravni institut koji nema svoje korijene u rimskom pravu. Moderni pravni poretki u velikom dijelu počivaju na pravu koje je kroz recepciju razradilo i suvremenoj praksi prilagodilo temeljne rimske prave institute i pravna načela. Neki relevantni autori,

²⁷ utt.unist.hr/files/publikacije/ugovor_o_tajnosti_podataka.pdf, European IPR Helpdesk Fact Sheet Ugovor o tajnosti podataka kao poslovni alat, str. 2. , pristupljeno: 30. 12. 2015.

²⁸ Ibidem, str. 6.

kao što je primjerice Margetić.²⁹ Prema Margetiću, istraživanje rimskog prava je strogo povijesnoppravna disciplina. Nedvojbeno je da se velik dio pravnih načela, ugrađenih u moderno zakonodavstvo još od OGZ-a može naći već u rimskom pravu. To je već odavno dobro poznato i jedva da ima potrebe za daljnjim istraživanjem sukladnosti rješenja u novijem zakonodavstvu i odgovarajućim tekstovima rimskog prava.³⁰ Međutim, takav pristup izučavanju rimskog prava prema mišljenju autora ovoga rada nije primjeren jer rimsko pravo i danas u određenim državama svijeta, a mogli bismo argumentirano tvrditi i u Republici Hrvatskoj predstavlja živo i često vezivno tkivo pravnih poredaka, kako u svojstvu izvora prava, preko uzora za određena pravna rješenja modernih zakonodavaca pa sve do načina pravnog govorenja, pisanja i rezoniranja. Tradicija rimskog prava na tlu današnje Hrvatske otpočinje prije otprilike dvije tisuće godina. Naime, u doba Augustove vladavine (27. g. prije Kr. – 14. g. nakon Kr.), nakon pokoravanja domorodačkih ilirskih plemena, današnji hrvatski krajevi definitivno potpadaju pod rimski imperij te uskoro bivaju upravno ustrojeni kao integralni dio dviju provincija: Dalmacije i Panonije.³¹ Recepcija rimskog prava, kao i u drugim dijelovima Europe, širila se i u našim krajevima zahvaljujući u prvom redu pravnicima koji su u mladosti studirali pravo u Italiji te nakon povratka u domovinu obnašali značajne funkcije u tadašnjem pravnom životu Hrvatske.³² Utjecaj rimskog prava u suvremenom hrvatskom pravu vidljiv je prije svega u građanskom pravu, obiteljskom pravu ali i u ustavnom pravu jer je odredbama „Božićnog Ustava“ iz 1990. godine došlo do reafirmacije određenih temeljnih civilizacijskih vrednota koje svoje korjene vuku iz rimske pravne baštine.

Značaj rimske pravne baštine i njegov utjecaj na razvoj suvremenih pravnih poredaka je nemjerljiv i stoga kao poseban izazov svakom povjesničaru prava predstavlja traženje rimskih korjena suvremenih pravnih instituta.

2.1. Schillerova teorija o rimskim korjenima zaštite poslovne tajne

1930. godine poznati američki pravnik Arthur Schiller objavio je u časopisu *Columbia Law review* rad: „*Trade Secrets and the Roman Law: The Actio Servi Corrupti*“³³ Temeljne postavke koje je Schiller tom prilikom iznio tiču se rimske tužbe *actio servi corrupti* ili *actio de servo corrupto* za koju Schiller smatra da predstavlja tužbu kojom se u rimsko doba štitilo poslovnu tajnu. Schiller naime smatra kao je pogrešno dotadašnje stajalište pravnih znanstvenika da u rimsko doba država nije intervenirala u područje zaštite intelektualnog

²⁹ Više o tome vidi u: Margetić, L., O tzv. aktualiziranju istraživanja rimskog prava, *Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij.* (1991) v. 27, br. 2, 637-653 (2006).

³⁰ *Ibidem.*, str. 650.

³¹ Petrak, M., *Rimska pravna baština u Hrvatskoj*, *Hrvatska revija* 2, 2014., <http://www.matica.hr/hr/428/Rimska%20pravna%20ba%C5%A1tina%20u%20Hrvatskoj/> pristupljeno: 22. 03. 2019.

³² *Ibidem*

³³ A. Arthur Schiller, *Trade Secrets and the Roman Law: The Actio Servi Corrupti*, 30 *Colum. L. Rev.* 837 (1930)

vlasništva, a napose u zaštitu poslovne tajne. On smatra kako je upravo u vrijeme kasne republike i ranog carstva koje se smatra periodom procvata gospodarskih aktivnosti itekako bilo važno zaštititi poslovnu tajnu i obraniti se od nepoštenih poslovnih praksi.³⁴ Sredstvo zaštite, kao što je već navedeno, prema Schilleru, bila je upravo *actio servi corrupti*.

Actio servi corrupti daje se po pretorskom ediktu gospodaru roba protiv trećega koji bi roba na bijegu sakrivao ili bi ga navodio na zlo. Tužba je usmjerena na dvostruki iznos razlike za koliko je rob postao manje vrijedan, odnosno na dvostruki iznos gospodareve štete.³⁵ Ova tužba dio je pretorskog (honorarnog) prava i jedna je od tužbi kojom su pretori tog doba proširili krug sredstava zaštite prava uslijed nedopuštenog postupanja (djelovanja). Područje primjene *Lex Aquilia* prošireno je novim tužbama, a uz *actio servi corrupti* to su *actio de dolo*, *actio sepulchri violati*, *actio in factum* i *alienatio iudicii mutandi causa facta*.³⁶

Schiller naglašava kako se kod *actio servi corrupti* ne radi o fizičkoj ozljedi roba, odnosno aktivnom djelovanju treće strane i takvom umanjenju robove vrijednosti, već se radi o tome da je treća strana (koja je po ovoj tužbi i odgovorna gospodaru) isključivo u ulozi poticatelja.

Situacije gdje se treća strana pojavljuje kao poticatelj, prema Schilleru, moguće je podijeliti u pet skupina:

- poticanje na bijeg, poticanje na počinjenje krađe, *iniuriae*³⁷ te stuprum³⁸;
- poticanje roba na aktivnosti koje su rizične i koje mogu rezultirati fizičkom ozljedom;
- poticanje na sudjelovanje u preljubu, skitnju, bavljenje čaranjem, kockanje, sudjelovanje u pobunama, rastrošnost i poticanje drugih robova na nedjela;
- poticanje na neposlušnost prema gospodaru, prijeziri te lažno optuživanje da gospodar prema njemu postupa okrutno i javno sramoćenje gospodara;
- poticanje na spajanje svojih dobara s vlasnikovim, krivotvorenje vlasnikovih računa te njihovo kopiranje.

Prve dvije skupine nisu od interesa za ovu tematiku jer se radi o mogućnosti ugrožavanja fizičke sposobnosti roba pa se u nastavku teksta autorice ovoga rada više usmjeravaju

³⁴ Schiller, A., *Trade Secrets and the Roman Law: The Actio Servi Corrupti*, 30 *Colum. L. Rev.* 837 (1930), str. 838.

³⁵ Horvat, M., *Rimsko pravo*, Školska knjiga, Zagreb, 1974., str. 310.

³⁶ Zimmermann, R., *The Law of Obligations Roman Foundations of the Civil Tradition*, Clarendon Press, Oxford, 1996., str. 928.

³⁷ Bilo kakav akt učinjen *contra ius* te obilježen elementom *vis*, točnije na privatnu radnju protupravnog i nasilnog zahvata prema nekoj osobi ili stvari.. Više o tome u: Jaramaz – Reskušić; I., *Iniuria u pretklasičnom rimskom pravu: pojam i zaštita*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2011., str. 545.

³⁸ Protuzakonit spolni odnos

na preostale tri skupine koje se odnose na , kako ih Schiller naziva, „moralne i poslovne pogreške“ roba.³⁹ Fizička sposobnost roba ovdje se ne dovodi u pitanje, već se u pitanje dovodi njegov psihološki odnos prema poticatelju i gospodaru te se gospodara nastoji obeštetiti za „psihičko kavarenje“ roba. U trećoj skupini poticanja roba Schiller ističe poticanje na radnje koje su se u tadašnjem rimskom društvu smatrale nemoralnima i koje predstavljaju ugrožavanje javnog poretka uopće (posebice kockanje, sudjelovanje u pobunama, preljub). Četvrta skupina opisuje poticanja roba na nemoralna ponašanja koja predstavljaju povredu prava osobnosti njegovog vlasnika (primjerice neposlušnost, prijezir, lažna optužba i sramoćenje gospodara). Peta skupina obuhvaća upravo ona ponašanja za koja Schiller smatra da se koristila *actio servi corrupti*, a to su poticanja roba na nemoralna ponašanja koja predstavljaju povredu prava njegova vlasnika (u smislu počinjenja materijalne štete, iako rimsko pravo tog doba još uvijek ne poznaje pojam popravljivanja štete)⁴⁰ te povredu dobrih poslovnih običaja. *Actio servi corrupti* je kao pretorska tužba pripadala vlasniku roba, a u slučaju njegove smrti prelazila je na nasljednike dok u slučaju smrti poticatelja vlasnik roba nije imao pravo podići tužbu protiv njegovih nasljednika. Vlasnik roba temeljem ove tužbe imao je pravo na dvostruki iznos razlike za koliko je rob postao manje vrijedan, odnosno na dvostruki iznos gospodareve štete. Ono što prema Schilleru predstavlja problem je pitanje utvrđenja iznosa umanjenja vrijednosti roba te štete koju njegov vlasnik trpi. Sve do sada izneseno odnosi se na formalno pravu prirodu tužbe, a odgovor na pitanje zašto Schiller smatra da se upravo ova tužba koristila za zaštitu poslovne tajne leži u činjenici da je mogućnost njezine primjene nadilazila puki osobno orijentirani mehanizam sankcioniranja (bila je nasljediva i moglo ju se podnijeti i nakon smrti roba).⁴¹ Prema Schilleru, odgovorna osoba, poticatelj mogla je poticanjem roba na nemoralna postupanja prema gospodaru i dobrim poslovnim običajima ostvariti korist na način da zatraži od roba da ga izbriše s liste gospodarevih dužnika, da od roba dozna tajne podatke o gospodarevim poslovnim procesima ili da ostvari korist od stavri koju je po nagovoru rob ukrao od svog gospodara. Zanimljiv je ovdje i podatak koji proizlazi *Digesta* (D 11.3.10) je da se u slučaju krađe poticatelj smatra odgovornim bez obzira na to je li ukradena stvar donesena k njemu ili nije te čak i ukoliko je ukradena stvar uništena). Smatra se da je ovakva odgovornost uvedena zbog toga što i uništavanje stavri za poticatelja može predstavljati ostvarenje koristi ukoliko se primjerice bavi istim poslom kao i vlasnik roba koji

³⁹ Schiller, A., *Trade Secrets and the Roman Law: The Actio Servi Corrupti*, 30 *Colum. L. Rev.* 837 (1930), str. 840. i 841,

⁴⁰ U rimskom pravu tog doba delikti su predstavljali protupravna djelanja koja su bila sankcionirana kažnjavanjem ili od strane same države (*delicta publica* – zločini – koji su se kažnjavali smrtnom kaznom ili različitim oblicima tjelesnih kazni) ili protupravne radnje usmjerene na povredu tuđih imovinskih prava ili osobnih dobara koji su se kažnjavali privatnim novčanim kaznama. Prema tome, u ovom razdoblju još se ne radi o odgovornosti za štetu već o punitivnom karakteru tražbine koja se temeljem obveznopravnog zahtjeva koji pripada povrijeđenom ostvarivala u redovitom civilnom postupku. (više o tome vidi u Horvat, M., *Rimsko pravo...* str. 298.)

⁴¹ *Digestae*. 11.3.5.4. dostupno na: <http://www.thelatinlibrary.com/justinian/digest.shtml> (pristup: 15.08.2016.)

mu predstavlja konkurenciju. Uporište za ovakav stav Schiller opet pronalazi u tekstovima klasičnih pravnika pa tako citira Ulpijana koji u Digestama navodi: „*ako je rob nagovoren da kopira moje račune, smatram da mi pripada actio servi corrupti*.“⁴² Nadalje, Schiller iz toga izvodi zaključak da kopiranje poslovnih računa može biti od koristi samo poticatelju koji predstavlja konkurenciju gospodaru roba te da se iz toga može zaključiti kako su Rimljani tog doba itekako vodili računa o zaštiti poslovne tajne, a osobito uzimajući u obzir da je to bilo vrijeme izrazitog gospodarskog prosperiteta. Osim toga, u prilog ovakvom shvaćanju primjene *actio servi corrupti*, prema Schilleru, ide i karakter odnosa roba i njegovog vlasnika koji je u tom preiodu polako prelazio u odnos radnika i poslodavca. Česte su bile situacije „iznajmljivanja“ i „depozita“ robova ali takvi ugovorni odnosi nisu oduzimali vlasniku roba pravo na podnošenje *actio servi corrupti* već su proširivali krug odgovornih osoba (poticatelja) na one koji su uzeli roba u najam ili u depozit.

Druga primjena *actio servi corrupti* koja govori o njenom gospodarskom karakteru odnosi se na „kvarenje nadglednika“ odnosno na poticanje nadglednika na nemoralne postupke prema svom nadređenom.

Schiller smatra kao sama *actio servi corrupti* nije nastala s namjerom da se koristi kao zaštita poslovne tajne, ali da se iz tekstova klasičnih autora daje iščitati kako je u konačnici ona upravo to i postala jer je u to vrijeme bilo uobičajeno zaštititi svoje proizvodne procese i označiti svoj proizvod žigom (primjerice oznake majstora na lončariji, bronci, medicinskim pripravcima ili vinu).

2.2. Watsonov stav – Schiller je pogriješio – opovrgavanje Schillerove teorije i kritika kasnijih autora

Više od šest desetljeća od objave glasovitog Schillerovog rada na temu *actio servi corrupti*, tematika rimskog porijekla zaštite poslovne tajne ostala je daleko ispod radora interesa znanstvene i stručne javnosti. Neki od autora koji se bave proučavanjem rimskog prava spominjali su ovu tužbu tek na marginama pretorskih tužbi uvedenih radi prilagodbe društvenim promjenama tog doba.⁴³ Međutim, 1996., profesor Alan Watson objavljuje u Georgia Law rad: *Trade Secrets and Roman Law: The Myth Exploded* u kojem opovrgava Schillerovu teoriju da je u *actio servi corrupti* služila za zaštitu poslovne tajne. Već u prvim rečenicama svog rada Watson navodi kako je Schiller u svom radu načinio „tužnu pogrešku“ i potpuno pogrešno protumačio pravnu prirodu navedene tužbe. On tvrdi kako je *actio servi corrupti* podobna za zaštitu poslovne tajne, ali da povijesno ne postoje nikavi dokazi da je ona u tu svrhu ikada i korištena.⁴⁴ Watson nadalje iznosi kako bi se isti zaključak kakav je Schiller izveo o upotrebi *actio servi*

⁴² Digestae. 47.2.52.24. dostupno na: <http://www.thelatinlibrary.com/justinian/digest47.shtml> (pripustup:15.03. 2019.)

⁴³ Vidi: Horvat, M., Zimmermann, R., Albanese, B., Barton, B., W. et. al.

⁴⁴ Watson, A., *Trade Secrets and Roman Law...*, str. 19.

corrupti mogao izvesti i za ostale privatne tužbe, ali da bi i u tom slučaju problem bio u nedostatku dokaza.

Kao važan doprinos svom stavu Watson navodi kako je u razmatranju pravne prirode *actio servi corrupti* ključ razumjevanja u prijevodu i tumačenju sintagme: „*in eum quanti ea res erit in duplum iudicium dabo*“ odnosno: „*protiv njega*⁴⁵ *dajem tužbu za isplatu dvostrukog iznosa*“ Problem je kod ovakvog prijevoda u tome što nije u potpunosti razjašnjeno misli li se samo na dvostruki iznos umanjenja vrijednosti roba ili/i na dvostruki iznos materijalnog gubitka koji je za gospodara roba uslijed takvog postupka uslijedio. Watson smatra kako je samo u drugom slučaju moguće uopće i zamišljati kako je *actio servi corrupti* služila za zaštitu poslovne tajne. U svom radu Watson je pokušao dovesti u pitanje temeljni Schillerov autoritet, Ulpijana. On tvrdi kako se ne može pozivati na Ulpijana jer u svojim tekstovima pokazuje nedoljednost dovodeći u pitanje obujam naplate odnosno Watson tvrdi kako Ulpijan nije siguran treba li gospodaru roba naknaditi dvostruki iznos umanjenja vrijednosti roba ili pokriti i ostale gospodareve gubitke. Do toga Watson dolazi iz nepotpunih (ili kako ih sam naziva neprevodivih tekstova) u kojima se iznosi i stav konzula Neratija koji je navodno iznos koji prema *actio servi corrupti* pripada gospodaru roba ograničio samo na dvostruki iznos umanjenja vrijednosti roba. Ali, u nastavku Ulpijanovih tekstova u kojima se govori o obujmu naplate, Ulpijan kaže kako gospodaru pripada dvostruki iznos umanjenja vrijednosti roba ali i ostalih gubitaka. Isto je moguće iščitati i iz Paulovih tekstova.⁴⁶ Unatoč tome što najznačajniji pravnici tog doba (Ulpijan i Paulus pa onda i Neracije) smatraju kako se ovom tužbom pokrivaju i drugi gubitci, a ne samo umanjenje vrijednosti roba, Watson i dalje tvrdi kao *actio servi corrupti* nije bila korištena za zaštitu poslovne tajne. Njegov glavni argument počiva u tome što u tekstovima klasičnih pravnikâ nigdje nije spomenuto da se tužba koristila u te svrhe. Također, Watson ističe kako mu nije jasno zašto se Schiller usredotočio isključivo na *actio servi corrupti* kad se isto (ako se složimo s njegovim stavom) moglo postići i korištenjem *actio furti* ili *actio legis Aquiliae*.

Opovrgavajući Schillerov stav Watson tvrdi kako je Schillerov pristup proučavanju klasičnog rimskog prava i traženju veze između *actio servi corrupti* i današnje zaštite poslovne tajne isti kao u srednjovjekovnih pravnikâ: određeni pravni institut egzistira danas zato što je postojao i u rimskom pravu. On smatra kako je ovdje ključni problem u interpretaciji na način da društvene promjene zahtijevaju promjene u pravu. Zakonodavci te promjene ne mogu pratiti pa se odgovor nalazi u manipulaciji rimskih pravnih tekstova na način da se oni izvrću do mjere dokle ne daju odgovor na postavljeno pitanje iz prakse. Watson tvrdi kako vještom pravniku to ne bi trebalo predstavljati problem jer postoji velik broj tekstova u kojima je moguće pronaći određeni institut, izvući ga iz njegova pravno – povijesnog konteksta i prikazati ga u svjetlu onoga što želimo dokazati. Na taj način, osigurano je ne samo rješenje problema već su spriječene i svake kritike jer čak i u

⁴⁵ Misli se na poticateljâ

⁴⁶ Watson, A., *Trade Secrets and Roman Law...*, str. 23.

današnje vrijeme tekstovi klasičnih rimskih pravnika predstavljaju pravni autoritet. Prema Watsonu, Schiller je vrlo kreativan u tumačenju klasičnih rimskih tekstova, a ostali pravni znanstvenici i stručnjaci nakon Schillera kreativni su u tumačenju samog Schillerovog teksta. Tu posebno navodi Herberta Davida Kleina, Lauru Wheeler, Edmonda Gabbaya i Melvina F. Jaggera. Kleinu tumačenju primjene *actio servi corrupti* odlazi još korak dalje od Schillera i tvrdi kako su ugovori o najmu roba, zbog opasnosti da rob otkrije gospodarevu poslovnu tajnu, sadržavali klauzulu o zabrani poticanja roba na nemoralna i za gospodara štetna ponašanja.⁴⁷ S druge strane, Laura Wheeler smatra kako je u rimsko doba odnos roba i gospodara bio isključivo vođen obvezom čuvanja poslovne tajne.⁴⁸ Gabbay pak tvrdi kako je poticanje roba na nedjelo prema gospodaru bilo isključivo vezano za poslovnu tajnu.⁴⁹ Jager je u radu iz 1984. proširio primjenu *actio servi corrupti* na slučajeve kad je rob prisiljen (a ne samo nagovoren) otkriti gospodarevu poslovnu tajnu iako za takav stav prema Watsonu nema uporišta niti u tekstovima klasičnih rimskih pravnika, a niti u Schillerovom tekstu.⁵⁰

Na samom kraju svog rada, Watson iznosi stav kako mu nije bila namjera kritizirati Schillera, niti druge spomenute autore već samo ukazati na opasnost manipulacije primarnim i sekundarnim pravnim izvorima i tekstovima.

3. RIMSKI IZVORI O *ACTIO SERVI CORRUPTI* I O ROPSTVU U DOBA KASNE REPUBLIKE

3.1. *Actio servi corrupti*

Budući da je u ovom radu, radi postizanja zapleta radnje, obrnut uvriježeni redolijed izlaganja materije u nastavku će ukratko biti citirani tekstovi klasičnih pravnika o *actio servi corrupti*, njezinoj primjeni i obujmu isplate gospodaru roba. Cilj ovog dijela teksta je čitatelja osloboditi pristranosti bilo Schilleru, bilo Watsonu te prikazati ovu pretorsku tužbu objektivno, riječima njenih suvremenika. Napise o *actio servi corrupti* moguće je pronaći u tekstovima eminentnih pravnika klasičnog rimskog prava kao što su Ulpijan, Paulus i Gaj te u Pretorskom ediktu (*Edictum praetoris/Edictum perpetuum*) te Justinijanovim Digestama.

⁴⁷ Klein, H., D., The Technical trade secret Quadrangle: A Survey, 55 NW. U.L. Rev. 437, 1961.

⁴⁸ Wheeler, L., Trade Secrets and the skilled Employee in the computer industry, Washington University Law Review, Volume 61/ Issue 3, 1983., str. 826.

⁴⁹ Gabbay, E., All the Kings Horses – Irreparable Harm in Trade secret Litigation, Fordham Law Review, Volume 52/ Issue 5, 1984., str. 808.

⁵⁰ Jagger, M.F., Trade Secrets Law Handbook, Clark Boardman, New York, 1984.

U Gajevim Institucijama, o *actio servi corrupti* govori se u Trećoj knjizi:

„*Sed et si credat aliquis invito domino se rem contrectare, domino autem volente id fiat, dicitur furtum non fieri. Unde illud quaesitum est, cum Titus servum meum sollicitaverit, ut quasdam res mihi subriperet et ad eum perferret, et servus id ad me pertulerit, ego, dum volo Titum in ipso delicto deprehendere, permiserim servo quasdam res ad eum perferre, utrum furti an servi corrupti iudicio teneatur Titus mihi, ad neutro. Responsum neutro eum teneri, furti ideo quod non invito me res contrectaverit, servi corrupti ideo quod deterior servus factus non est.*“⁵¹

Prijevod Gajevog teksta glasi:

„*Ali, ako netko uzme stvar vjerujući da to čini protiv volje vlasnika, a vlasnik je bio suglasan da on to učini, smatra se da nije učinjena krađa. Stoga se postavlja pitanje imam li pravo na tužbu zbog krađe ili na tužbu zbog kvarenja roba ili ni na jednu od ovih ako je Ticije mog roba nagovorio da neku moju stvar potajice uzme i da mu je preda, a rob me obavijesti i ja, u želji da ulovim Ticija u deliktu, dozvolim robu da mu stavr odnese. Odgovor je da ne postoji pravoni na jednu tužbu, jer krađe nema zato što stvar nije pribavljena bez dozvole, a ni zbog kvarenja roba, jer rob nije učinjen gorim.*“⁵²

Važno je ovdje napomenuti kako je u ovom dijelu Gajev tekst originalan, odnosno u njemu nema nejasnoća, nečitkih mjesta niti rekonstrukcija na osnovi Justinijanovih Institucija i drugih izvora. S obzirom na vrijeme u kojem je Gaj živio za zaključiti je da su Institucije nastale oko 160. godine naše ere. Dio u kojem se spominje *actio servi corrupti* smješten je u dio Treće knjige koji se bavi obvezama iz delikata, konkretno krađom. Sam tekst odiše tipičnim Gajevim stilom koji krase lakoća pisanja, sistematičnost i udžbenički pristup (jer se smatra da su Institucije i nastale kao udžbenik). Iako se u ovdje ne govori direktno o *actio servi corrupti* već o *actio furti*, iz Gajevog teksta da se iščitati kako je *actio servi corrupti* bila jedna od tužbi koja je stajala na raspolaganju oštećenom gospodaru roba. Također, može se zaključiti kako naglasak kod mogućnosti korištenja ove tužbe nije na krađi stvari već na poticanju na krađu te kako se naknada neće dosuditi zbog krađe već zbog eventualnog kvarenja roba, a obveznik je treći odnosno onaj koji je roba potaknuo na radnju suprotnu interesu gospodara. Ono što ovdje ostaje nerazjašnjeno i o čemu se autorice ovoga rada ne usuđuju špekulirati, pitanje je stava Gaja o opsegu naknade (dvostruki iznos umanjenja vrijednosti roba i/ili cjelokupneog gubitka gospodara roba).

Paulus u Sentencijama o *actio servi corrupti* govori u dijelu XXXI. DE FVRTIS (Krađe):

„*Oui seruo fugae consilium dedit, furti quidem actione non tenetur, sed serui corrupti.*“
(*Tko nagovara roba da pobjegne, ne odgovara, istina, po osnovi tužbe zbog krađe, ali (odgovara) po tužbi zbog kvarenja roba.*)⁵³

⁵¹ Gaj, Institucije, Nolit, Beograd, 1982., str. 234.

⁵² Latinski tekst (za koji je korištena knjiga Nardi, E., *Instituzioni di diritto romano*, Milano, 1973.) preveo je Obrad Stanojević.

⁵³ Paulo, Julije, Sentencije, priredio Ante Romac, Biblioteka Latina et Graeca, Zagreb, 1989., str. 118.-119.

Smatra se da su Paulove Sentencije nastale u razdoblju od 193-211. Te da predstavljaju njegovo najobimnije i najznačajnije djelo.⁵⁴ Iz Paulovog teksta, slično kao i kod Gaja, može se zaključiti o postojanju tužbe i o jednoj osnovi za njeno podnošenje, a to je poticanje roba na bijeg, a nema govora o opsegu naknade koja pripada gospodaru roba. Međutim u tekstu koji se nalazi u Justinijanovoj kodifikaciji (*Corpus Iuris Civilis*), a koji se pripisuje Paulusu opisano je kako gospodaru roba u slučaju da rob postane beskoristan (*inutilis fit*) na raspolaganju stoji izbor da ili prepusti roba onome kod koga se nalazi te primi naplatu dvostruke štete za njegovo pogoršanje ili da zatraži povrat roba uz naplatu njegove vrijednosti. Druga alternativa neće biti moguća ukoliko je rob umro ili je oslobođen.

Ulpijan pri spomenu ove tužbe navodi: „*haec actio perpetua est, non temporaria*“ što pokazuje promjenu u dotadašnjim shvaćanjima, a znači da mogućnost podnošenja ove tužbe nije podložno proteku vremena.⁵⁵ Osim toga, Ulpijan o ovoj tužbi iznosi još jedno vrlo interesantno, čak i neobično, stajalište da gospodar roba ima pravo podnijeti ovu tužbu protiv onoga tko zlonamjerno nagovori roba na opasan čin u kojem rob pretrpi tjelesno oštećenje. S Ulpijanom se ne slaže Paulus koji smatra kako je u tom slučaju puno bolje rješenje upotreba *actio utilis Aquilia*.⁵⁶ Međutim iz izvora se daje iščitati kako se ipak *actio servi corrupti* koristila i u ovim slučajevima jer je povijesno nastala prije *actio utilis Aquilia*.

Velik dio svega do sada iznesenog daje se iščitati iz Pretorskog edikta (osobito dijelovi koji se pripisuju Ulpijanu i Paulusu). Ono što je u ovom kontekstu zanimljivo spomenuti, a vezano je za sam Edikt je sam naziv tužbe. Naime, smatra se da naziv *actio servi corrupti*, *actio de servo corrupto* ili *iudicium de servo corrupto* nije naziv koji se nalazi u samom ediktu. Sama riječ *corrupto* nije u Ediktu. Nadalje prema navodima iz Edikta, ova tužba mogla se podnijeti čak i protiv onoga tko je svjesno primio roba bjegunca (ali ne i protiv onoga tko mu je pružio sklonište iz milosrđa i u dobroj namjeri). Što znači da se za odgovornost po ovoj tužbi tražila namjera (*dolus*). Šteta koja se pokrivala naplatom dvostrukog iznosa bila je isključivo nematerijalna (moralna), a naknada je pokrivala vrijednost roba te vrijednost stvari koje je pri bijegu eventualno ponio sa sobom. Smrt roba, promjena vlasnika ili njegovo oslobođenje nisu imali utjecaja na mogućnost podizanja tužbe. Mogućnost podizanja tužbe je u slučaju smrti vlasnika roba prelazila na njegove nasljednike, ali budući da je ona još uvijek imala više penalni nego odštetni karakter, nije prelazila na nasljednike poticatelja.⁵⁷

Gotovo sve što danas znamo o antičkom rimskom pravu potječe iz kompilacije pravnih tekstova sačinjene u 6. st. poslije Krista, po naredbi bizantskog cara Justinijana.⁵⁸ Spo-

⁵⁴ Ibidem, str. 13.

⁵⁵ Buckland, W.W., *The Roman Law of Slavery – The Condition of the Slave in Private Law from Augustus to Justinian*, Cambridge University Press, 1908., str. 35.

⁵⁶ Ibidem, str. 35.

⁵⁷ Ibidem, str. 34.

⁵⁸ Stein, P., *Rimsko pravo i Europa, povijest jedne pravne kulture*, Golden marketing, tehnička knjiga, Zagreb, 2007., str. 9.

menuta kompilacija rezultat je kako kaže Stein, tisućljetne neprekinute tradicije pravnog razvitka. U Justinijanovim Digestama može se pronaći još jedan zanimljiv slučaj primjene *actio servi corrupti*, a to je slučaj kvarenja (zavodjenja) nečije robinje gdje je vlasniku na raspolaganju stajala i *actio Aquilia* i *actio servi corrupti*.⁵⁹ Radi što bolje razrade i razumijevanja pravne prirode ove tužbe u nastavku rada autorice iznose osnove uređenja odnosa godpodara i roba u doba kasne republike (odnosno u doba nastanka i primjene same tužbe).

3.2. Odnos gospodarara i roba u doba kasne republike

Ropstvo je jedno od najvažnijih obilježja antičkih država, a rob je čovjek koji nema slobodu.⁶⁰ Prema Gaju, sa gledišta statusnog prava osnovna podjela je u tome što su ljudi slobodni ili robovi.⁶¹ Međutim, u Rimu položaj robova nije bio jednak već se mijenjao ovisno o razdobljima i razvoju političkih, pravnih i uopće društvenih odnosa. Položaj roba u antičkom je Rimu prošao kroz nekoliko različitih stadija. U doba rane republike robova je bilo relativno malo i zbog prirode posla koji su obavljali za gospodarara te zbog činjenice da su živjeli s njegovom obitelji smatrali su se, na određeni način, njezinim dijelom. Rob se primjerice od sina razlikovao samo po nazivu – *liberi* koji je bio rezerviran za sinove. Ropstvo u Rimu, za razliku od poimanja ropstva u ostalim dijelovima svijeta, interesantno je zbog toga što robovi nisu nužno morali biti druge rase, nacije ili drugog jezika. Svaki građanin mogao je postati rob, a svaki rob mogao je dobiti priliku postati građaninom.⁶² Razlika između roba i slobodnog ponekad se svodila samo na ograničena pravila odijevanja robova. Nakon toga, kao posljedica uspješnih osvajačkih ratova, broj robova u Rimu se drastično povećava, a s čime dolazi i do prestanka patrijarhalnog odnosa prema robovima te do pogoršanja njihovog položaja i sve veće eksploatacije. Zbog takvog odnosa prema robovima dolazilo je do čestih bjegova i pobuna među robovima. Da bi se donekle robove umirilo i olakšalo položaj gospodarima, carsko zakonodavstvo donosi propise kojima su se robovi štitili od različitih zlouporaba i nehumanih postupanja. Međutim čak niti unutar tog razdoblja pogoršanja položaja roba, nisu svi robovi bili u istoj poziciji. Postojala je podjela na robove koji su se bavili zemljoradnjom na latifundijama i bili podvrgnuti oštrim i neljudskim tretmanima i teškom fizičkom radu, zatim robove kojima je gospodar povjerio samostalno obavljanje određenih poslova (najčešće u području trgovine ili obrta) i koji su imali priliku biti oslobođeni, robove koji su imali svojstvo kućne posluge i koji su zbog povlastica života s obitelji bili svojevrsni „srednji stalež“ te takozvana „robovska elita“ odnosno robovi koji su u korist svog gospodarara obavljali bankarske, veletrgovačke poslove poslove vezane za umjetnost, poučavanje i filozofiju.⁶³ Prema tome, u globalu, postojala

⁵⁹ Digestae, 47.10.9.4., dostupno na: <http://www.thelatinlibrary.com/justinian/digest47.shtml> (pristup: 31.03.2019.)

⁶⁰ Boras, M., Margetić, L., Rimsko pravo, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 1998., str. 72.

⁶¹ Gaj, Institucije, Nolit, Beograd, 1982., str. 35.

⁶² Buckland, W.W., The Roman Law of Slavery, str. 5.

⁶³ Više o tome vidi u: Boras, M., Margetić, L., Rimsko pravo, str. 72.- 76., Horvat, M., Rimsko pravo, Škol-

je znatna razlika u položaju „ladanjskih“ robova koji su obavljali teške zemljoradničke poslove i „urbanih“ robova koji su u gradovima obavljali poslove za gospodara ili su obavljali ono što bi se danas moglo nazvati poslovima javnih službi. U Rimu, rob nije bio subjekt prava već stvar kojom je gospodar mogao slobodno raspolagati. Ali, unatoč takvom shvaćanju, u rimskim se pravnim tekstovima nigdje o robu ne govori kao o *res* već kao o *persona*.⁶⁴ Površnim shvaćanjem rimskih tekstova moglo bi se pogrešnoo zaključiti da se robu daje svojstvo pravne sposobnosti. Navođenje roba kao *personae* isključivo je vezano za činjenicu da ga se priznaje kao ljudsko biće, ali biće koje samo ima razum, ali ne i prava i obveze. Stoga je rob mogao privređivati za gospodara, ali nije mogao u njegovo ime preuzimati obveze. Što se tiče procesnog položaja roba u Rimu, iz Ulpijanovih tekstova dade se zaključiti kako rob nije mogao biti stranka pred sudom te ga se nije moglo izravno tužiti iako je civilnopravno obvezan iz svojih delikata. Ukoliko je netko oštećen postupkom roba, mogao je tužiti njegovog gospodara, a roba samo ako naknadno bude oslobođen.⁶⁵

Kao što se može vidjeti iz svega naprijed iznesenog, uloga roba u doba kasne republike bila je prilično složena i višesvrna. Gospodari su, naravno uvijek vođeni vlastitim interesom, nastojali robove potaknuti na kreativnost i zainteresirati ih za poslove koje obavljaju za njihov račun na način da su im davali određenu samostalnost pa čak i udio u zaradi ili dio imovine kojom mogu do određene granice raspolagati (*peculium*).

Robovi su stoga bili više od puke manualne radne snage. Bili su definirani svojim zanimanjem koje su obavljali za gospodara, a koje je često bilo izuzetno stručno pa čak zahtijevalo i svojevrstu obuku. U obuku roba ulagao je njegov gospodar, a posebno obučeni rob (veterator), osobito onaj koji je bio obučen za više različitih poslova, bio je na cijeni i to je predstavljalo njegovu dodanu vrijednost.⁶⁶ Neki od najodgovornijih i za gospodara najosjetljivijih poslova bili su povjeravani robovima. Buckland smatra kako nije bilo posla ni zanimanja koji se u to vrijeme nije mogao povjeriti robovima, od onih fizičkih pa do visoko intelektualnih kao što je primjerice poučavanje i bavljenje filozofijom.

4. U PRILOG TEORIJI DA ACTIO SERVI CORRUPTI IPAK PREDSTAVLJA RIMSKI TEMELJ ZAŠTITE POSLOVNE TAJNE

Prema tome, uloga robova u doba kasne republike te vrlo široko postavljena granica njihovog djelovanja mogla bi dovesti do zaključka kako je rob toga vremena zapravo bio neslobodni zaposlenik. Gospodar /poslodavac nije bio samo nadređeni u smislu obavljanja

ska knjiga, Zagreb, 1974., str. 44. – 52.

⁶⁴ Buckland, W.W., *The Roman Law of Slavery*, str. 4.

⁶⁵ Boras, M., Margetić, L., *Rimsko pravo*, str. 73.

⁶⁶ Buckland, W.W., *The Roman Law of Slavery*, str. 7.

posla već i gospodar u smislu nositelja prava vlasništva nad robom. Sličnosti između tadašnjeg roba i današnjeg zaposlenika su i u tome što su i jedan i drugi za obavljanje posla koji im je povjeren obrazovani i imaju potrebne kvalifikacije, ali i u tome što rezultat njihova rada ne pripada njima već njihovom gospodar/ poslodavcu. Ukoliko se u obzir uzme činjenica da je rob obavljao različite vrste poslova (često vrlo stručnih), a koji su nerijetko bili i povjerljive prirode lako se dade izvesti zaključak da je i u to doba postojala potreba za zaštitom tih povjerljivih informacija, znanja i procesa rada. Odnosno, morao je postojati način kako se gospodar može oštećiti u slučaju gubitka roba, a osobito u slučaju gubitka onoga što rob zna i što njegovo znanje predstavlja za gospodara. Teško je i zamisliti da praktični i pragmatični Rimljani baš o tome nisu vodili računa te da nisu osmislili pravno sredstvo za rješavanje takvih problema.

Stoga Schillerova teorija da se u te svrhe koristila *actio servi corrupti* predstavlja vrlo izglednu mogućnost i to iz nekoliko razloga:

- to je tužba koja pripada gospodaru roba;
- podnosi se u slučaju poticanja roba na bijeg odnosno poticanja roba na druge nemoralne (i nezakonite čine);
- pasivno je legitimiran onaj tko roba navodi na bijeg ili na određeno ponašanje nepovoljno za gospodara;
- gospodaru roba pripada naknada dvostrukog iznosa umanjenja vrijednosti roba ili materijalnog gubitka koji je za gospodara roba uslijed takvog postupka uslijedio;
- tužba je nasljedna te pripada i gospodarevim nasljednicima.

Autorice ovoga rada, mišljenja su kako je Schiller bio u pravu kada je tvrdio kako je rimska *actio servi corrupti* korištena za zaštitu tajnosti poslovnih preteča današnje zaštite poslovne tajne. U nastavku će biti izneseno samo nekoliko naznaka da je spomenuta tužba mogla biti korištena u te svrhe.

Prvo, u prilog tome govori i sam karakter tužbe koja nije usmjerena na povrat roba već na isplatu dvostruke vrijednosti gospodareva gubitka.

Drugo, tužba ima reparacijski karakter i naglasak je na davanje dvostruke vrijednosti stavljen upravo zbog toga što je gospodar možda bio svjestan da povratom roba neće umanjiti taj vid štete jer je poslovna tajna već ugledala svjetlo dana, odnosno prenesena je nekome kome nije bila namijenjena i time je nepovratno umanjena vrijednost gospodarevih poslovnih procesa.

Treće, ovakav zaključak moguće je izvesti i iz navoda nedjela roba koja su obuhvaćena odgovornošću poticatelja. Ne radi se, prema tekstovima rimskih autora, samo o poticanju na bijeg već i o poticanju na krivotvorenje i uništavanje gospodarevih računa, krađu (pri čemu se ne precizira misli li se isključivo na krađu materijalnih stvari ili možda i na neki drugi vid krađe).

Četvrto, iz činjenice da je ova tužba nasljedna i da nakon smrti gospodara roba ona prelazi na njegove nasljednike, dade se iščitati svijest o dugoročnim posljedicama robovih

nemoralnih, nezakonitih i sobrim poslovnim običajima suprotnih postupaka, koje ne pogađaju samo gospodara već i njegove nasljednike.

Ako povučemo paralelu u odnosu na današnju zaštitu poslovne tajne, sličnosti je lako uočiti i po pitanju reparativnog karaktera tužbenog zahtjeva i u odnosu tadašnjeg roba i gospodara naspram odnosa zaposlenika i poslodavca te uopće osobe koje su dužne čuvati poslovnu tajnu i u konačnici u tome da se odavanjem poslovne tajne na strani poticatelja (trećeg) ostvaruje nezakonita korist, a na strani gospodara roba (onoga čiju tajnu se čuva) šteta koja je dugoročna i koja pogađa i njegove pravne sljednike.

Međutim, ne treba zanemariti niti stajališta koja radi opovrgavanja Schillerovih teza iznosi Watson. Watson napominje kako je *actio servi corrupti* možda bila podobna za zaštitu poslovne tajne (kao i još neke druge tužbe) ali kako o njezinoj stvarnoj primjeni za te svrhe ne postoje dokazi u tekstovima rimskih pravnika. Njegov glavni argument počiva na tome da nigdje ne piše da se *actio servi corrupti* koristilaza zaštitu poslovne tajne. I u tom dijelu Watsonova sumnja je razumljiva, ali ne nužno i opravdana. Naime, argument da u tekstovima ne piše da se primjenjivala za zaštitu poslovne tajne ne dovodi nužno do zaključka da se u stvarnosti nije koristila. To što nigdje nije izrijeком spomenut izraz „poslovna tajna“ ne znači da institut nije postojao i da se nije štitio. Današnje definicije poslovne tajne također su vrlo široko postavljene i obuhvaćaju, između ostalog, i određene segmente koji se spominju kod *actio servi corrupti* (poslovne račune, krađu informacija, poslovne procese). A činjenica da se sam naziv ne spominje proizlazi iz jezičnog i filozofskog konteksta. Iz jezičnog stoga što se, kao i pravo, na sličan način razvija i jezik i riječi koje danas svakodnevno upotrebljavamo možda nisu bile u primjeni kroz povijest, ali to ne znači da nije egzistirao njihov smisao već samo to da u tom povijesnom trenutku smisao nije bio povezan s određenom riječju. Filozofski kontekst ovdje je važan zbog toga što pažnju treba skrenuti na općepoznatu nesklonost Rimljana ka definiranju i definicijama. Rimski pravници (s izuzetkom Gaja) više su se bavili rješavanjem konkretnih slučajeva iz prakse nego definiranjem pravnih pojmova.

Također, u obzir valja uzeti i pravno povijesni kontekst. Naime, iako se prema navodima relevantnih autora daje zaključiti da sam pojam „intelektualnog vlasništva“ nije stariji više od dva stoljeća, postoje brojni dokazi iz povijesnih izvora da su neke od najstarijih civilizacija u svojim pravnim poretcima imale fragmente, pravila, koja će stoljećima nakon toga biti uobličena u ono što danas nazivamo sustavom zaštite intelektualnog vlasništva. Tako vjerojatno najstariji oblici zaštite patenata, kao jednog od oblika intelektualnog vlasništva, datiraju još iz vremena grčkih gradova – država⁶⁷, a u židovskom Talmudu koji je nastajao u otprilike isto vrijeme kad i djela rimskih klasičnih pravnika te Justinijanova *Corpus iuris Civilis*, osuđuje se djelo zvano „Geneat ha daat“ ili krađa ideja.⁶⁸

⁶⁷ Katulić, Tihomir, Uvod u zaštitu intelektualnog vlasništva u Republici Hrvatskoj, Carnet, Zagreb, 2006., str. 63.

⁶⁸ Talmud predstavlja židovsku svetu knjigu, zbirku zakona, pravnih propisa, religiozne predaje, te razmišljanja zakonoznanaca i njihova tumačenja Tore i drugih značajnih tekstova. Smatra se da je Talmud nastajao

Stoga Watson tvrdeći kako Schiller nije uspio dokazati da se *actio servi corrupti* koristila za zaštitu poslovne tajne, nije uspio dokazati suprotno. Odnosno nije uspio dokazati niti to da se *actio servi corrupti* nije koristila za zaštitu poslovne tajne.

ZAKLJUČAK

U suvremenim pravnim poretcima zaštita poslovne tajne predstavlja temelj uspješnog poslovanja. Poslovna tajna štiti se kroz čitav niz doktrina ugovornog i odštetnog prava, a najčešći oblici njezine zaštite su različite izjave o obvezi čuvanja poslovne tajne, interni pravilnici i ugovori (NDA). Sam pojam poslovne tajne najčešće se definira kao podatak koji je kao takav određen ili zakonom ili aktom nadležnog tijela, a predstavlja podatak koji je značajan za svojeg nositelja (imatelja) i koji za njega predstavlja konkurentsku prednost na tržištu određene vrste i kojeg on zbog toga ima pravo i interes zaštititi. Pritom suvremeni zakonodavac sam pojam podatka ostavlja otvorenim i ne definira do kraja što se sve u praksi može smatrati podatkom koji podliježe ovoj vrsti zaštite. Time pojam poslovne tajne postaje prilagodljiv pravni institut koji se suobličuje s promjenama društvenih uvjeta, a bez potrebe za izmjenom pravne regulative. Iako brojni autori smatraju kako je zaštita intelektualnog vlasništva, a time i poslovne tajne relativno mlad dio prava koji je nastao tek prije dvjestotinjak godina, pravno-povijesni izvori navode nas na drugačije zaključke. Fragmente zaštite intelektualnog vlasništva moguće je pronaći već i u grčkom, hebrejskom, a mišljenje je autora ovoga rada, pogotovo u rimskom pravu. Tijekom 20. st. kod određenih pravnih teoretičara javljaju se ideje da je rimska prethodnica zaštite poslovne tajne bila upravo specifična pretorska tužba *actio servi corrupti*. Tu ideju osobito je zastupao Schiller koji smatra kako je pogrešno dotadašnje stajalište pravnih znanstvenika da u rimsko doba država nije intervenirala u područje zaštite intelektualnog vlasništva, a napose u zaštitu poslovne tajne. On smatra kako je upravo u vrijeme kasne republike i ranog carstva koje se smatra periodom procvata gospodarskih aktivnosti itekako bilo važno zaštititi poslovnu tajnu i obraniti se od nepoštenih poslovnih praksi. 1996., profesor Alan Watson objavljuje u Georgia Law rad: Trade Secrets and Roman Law: The Myth Exploded u kojem opovrgava Schillerovu teoriju da je u *actio servi corrupti* služila za zaštitu poslovne tajne. Već u prvim rečenicama svog rada Watson navodi kako je Schiller u svom radu načinio „tužnu pogrešku“ i potpuno pogrešno protumačio pravnu prirodu navedene tužbe. Međutim, unatoč svim naporima, Watson ipak nije uspio pobiti Schillerovu teoriju već je na određeni način čak i potvrdio rekavši da je očito kako je *actio servi corrupti* bila podobna za takvu vrstu zaštite.

U doba nastanka ove pretorske tužbe, robovi su bili više od puke manualne radne snage. Bili su definirani svojim zanimanjem koje su obavljali za gospodara, a koje je često

nekoliko stoljeća – od 1. do 6. st. n.e. (Izvor: Opći religijski leksikon, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2002., str. 937.

bilo izuzetno stručno pa čak zahtijevalo i svojevrsnu obuku. Ukoliko se u obzir uzme činjenica da je rob obavljao različite vrste poslova (često vrlo stručnih), a koji su nerijetko bili i povjerljive prirode lako se daje izvesti zaključak da je i u to doba postojala potreba za zaštitom tih povjerljivih informacija, znanja i procesa rada, a mišljenje je autora ovoga rada da postoji opravdani razlog vjerovati kako je za to korištena upravo *actio servi corrupti*. Kako zbog specifičnog sadržaja i karakteristika tako i zbog pravno povijesnog konteksta njezina nastanka.

LITERATURA

Knjige:

1. Boras, M, Margetić, L., Rimsko pravo, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 1998.
2. Buckland, W.W., The Roman Law of Slavery – The Condition of the Slave in Private Law from Augustus to Justinijan, Cambridge University Press, 1908.
3. Gaj, Institucije, Nolit, Beograd, 1982.
4. Horvat, M., Rimsko pravo, Školska knjiga, Zagreb, 1974.
5. Jager, Melvin, F., Trade Secrets Law Handbook, Clark Boardman, New York, 1984.
6. Katulić, Tihomir, Uvod u zaštitu intelektualnog vlasništva u Republici Hrvatskoj, Carnet, Zagreb, 2006.
7. Naisbitt, John, Megatrendovi, Novi svijet, Globus, Zagreb, 1985.
8. Opći religijski leksikon, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2002.
9. Paulo, Julije, Sentencije, priredio Ante Romac, Biblioteka Latina et Graeca, Zagreb, 1989.
10. Pravni leksikon, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2009.
11. Stein, P., Rimsko pravo i Europa, povijest jedne pravne kulture, Golden marketing, Tehnička knjiga, Zagreb, 2007.
12. Zimmermann, R., The Law of Obligations Roman Foundations of the Civil Tradition, Clarendon Press, Oxford, 1996.
13. Zlatović, Dragan, Pravo intelektualnog vlasništva u suvremenom digitalnom okruženju, Propisi.hr, časopis za pravnu praksu, 3/2009

Članci:

1. Gabbay, E., All the Kings Horses – Irreparable Harm in Trade secret Litigation, *Fordham Law Review*, Volume 52/ Issue 5, 1984.
2. Jaramaz – Reskušić; I., Iniuria u pretklasičnom rimskom pravu: pojam i zaštita, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 2011.
3. Klein, H., D., The Technical trade secret Quadrangle: A Survey, 55 *NW. U.L. Rev.* 437, 1961.
4. Margetić, L., O tzv. aktualiziranju istraživanja rimskog prava, *Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij.* (1991) v. 27, br. 2, 637-653 (2006).
5. Schiller, Arthur, Trade Secrets and the Roman Law: The Actio Servi Corrupti, *Columbia Law review*, 30 (1930)
6. Wheeler, L., Trade Secrets and the skilled Employee in the computer industry, *Washington University Law review*, Volume 61/Issue 3, 1983.

Zakonski tekstovi:

1. Kazneni zakon, NN 125/11, 144/12, 56/15 i 61/15
2. Ustav Republike Hrvatske, NN NN 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14
3. Zakon o informacijskoj sigurnosti, NN 79/07
4. Zakon o obveznim odnosima, NN 35/05, 41/08, 125/11
5. Zakon o pravu na pristup informacijama, NN 25/13 i 85/15
6. Zakon o radu, NN 93/14
7. Zakon o tajnosti podataka, NN 79/07 i 86/12
8. Zakon o trgovačkim društvima, NN 111/93, 34/99, 121/99, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 152/11, 111/12, 144/12, 68/13 i 110/15
9. Zakon o zaštiti tajnosti podataka, NN 108/96 i 79/07

Izvori s interneta:

1. Digestae, <http://www.thelatinlibrary.com/justinian/digest.shtml>
2. Mark C. Suchman, Invention and Ritual: Notes on the Interrelation of Magic and Intellectual Property in Pre-literate Societies, (1989), KingHall: http://students.law.ucdavis.edu/IP/ip_news/posts/tradesecretlawpt1.html

3. Petrak, M., Rimska pravna baština u Hrvatskoj, *Hrvatska revija* 2, 2014., <http://www.matica.hr/hr/428/Rimska%20pravna%20ba%C5%A1tina%20u%20Hrvatskoj/>
4. Sarić, Ivan, Odavanje poslovne tajne kao razlog za otkaz, dostupno na: <http://www.poslovni.hr/tips-and-tricks/evo-sto-zakon-propisuje-u-slucaju-odavanja-poslovne-tajne-222897>
5. utt.unist.hr/files/publikacije/ugovor_o_tajnosti_podataka.pdf, European IPR Helpdesk Fact Sheet Ugovor o tajnosti podataka kao poslovni alat
6. Watson, Alan, Trade Secrets and Roman Law: The Myth Exploded, http://digital-commons.law.uga.edu/fac_artchop/476